

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОГО РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Значна частка банківських активів припадає саме на кредитний портфель, а його структура не лише відображає особливості кредитної політики того чи іншого комерційного банку, але і віддзеркалює загальний стан економічного розвитку держави. Крім того, виходячи із того, що кредитування є найважливішим напрямом здійснюваних банком активних операцій, то глибоке розуміння сутності портфеля, а також вивчення проблем і тенденцій розвитку кредитного ринку сприятиме створенню ефективної системи управління кредитним портфелем комерційного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовно досліджували дане питання такі науковці, як О. Дзюблюк, Л. Примостка, Д. Гладких, Х. Марковіц, Р. Трейнор, Р. Сміт. Однак недостатня увага приділена проблемам у сфері кредитування в умовах перехідної економіки.

Постановка завдання. Мета статті, привернути більшу увагу до проблем кредитування в умовах ринкового реформування економіки, а також звернути увагу на необхідності аналізу структури та динаміки кредитного портфеля банків України з метою створення ефективної стратегії управління ним.

Виклад основного матеріалу досліджень. Комерційні банки займаються практично всіма видами операцій, пов'язаними з обслуговуванням господарської діяльності своїх клієнтів, але однією з основних функцій комерційних банків є кредитування фізичних та юридичних осіб. Серед "працюючих" активів близько 45% припадає саме на кредитний портфель, структура якого постійно змінюється в часі.

Вітчизняна економічна література порівняно недавно почала приділяти належну увагу визначенню поняття "кредитний портфель", оскільки раніше, в умовах командно-адміністративної системи, все зводилось до державного нагляду за кредитами, а не до управління портфелями комерційних банків. У процесі становлення ринкової економіки правильне розуміння сутності кредитного портфеля набуває особливої актуальності, адже від його повноти і глибини значною мірою залежить ефективність управління кредитним процесом. Оглядаючи сучасну економічну літературу, можна зауважити, що більшість українських учених визначає кредитний портфель як сукупність усіх позик, наданих банком з метою одержання прибутку [4, 75; 5, 130]. Тобто увага акцентується на отриманні прибутку. А, російські економісти ширше тлумачать це поняття, трактуючи його як сукупність наданих позичок, що класифікуються на основі критеріїв, пов'язаних із різноманітними факторами ризику або способами захисту від нього [6, 74; 7, 53]. В даному випадку значна увага приділяється ризиковості кредитних операцій.

Аналіз структури та динаміки кредитного портфеля відображає особливості кредитної політики того чи іншого комерційного банку і дає підстави для певних узагальнень щодо пріоритетів кредитної політики банківського сектора економіки нашої держави, а саме:

- В Україні об'єктами кредитування є переважно юридичні особи. Обсяги наданих кредитів фізичним особам і підприємцям не перевищують 5% від загального кредитного портфеля. Дану диспропорцію обумовлюють несприятливі умови для приватного підприємництва, недосконалість законодавчого забезпечення іпотечного кредитування, нестабільність ринку праці, низький рівень доходів фізичних осіб.

- Банківські установи, як правило, кредитують позичальників на короткі терміни, однак останнім часом почала формуватися тенденція до поступового зростання питомої ваги довгострокових кредитів.

- Серед негативних процесів, які відбуваються в економіці України слід відзначити стрімке збільшення частки кредитів в іноземній валюті. Це пояснюється низкою факторів:

- лібералізація зовнішньої торгівлі обумовлює зростання активів підприємств на валютних рахунках в українських банках. Отже, з кожним наступним роком після початку економічних реформ загальна сума іноземної валюти в Україні зростає. Механічне збільшення кількості грошей в економіці (у тому числі в іноземній валюті) сприяє поживленню їх обігу, зростанню

банківських пасивів, а відтак — виникненню передумов для розвитку ринку валютного кредитування;

- процес економічної лібералізації, безумовно, стосується й банківської системи. Тож, поступово збільшується кількість комерційних банків, які отримують ліцензію на проведення операцій з іноземною валютою, зокрема на здійснення валютного кредитування;

- незважаючи на досягнення в останні роки відносної стабільності національної грошової одиниці, банківські установи все ще трактують кредитування в іноземній валюті як дієвий інструмент страхування інфляційних і курсових ризиків.

- Динаміка розподілу кредитного портфеля за формами власності підприємств-позичальників свідчить про зацікавленість комерційних банків у кредитуванні переважно недержавних господарників. Це пояснюється, на мій погляд, двома основними чинниками:

1. У ході приватизації скорочується абсолютна кількість державних підприємств.

2. Довгострокове уповільнення темпів інфляції суттєво посилює відповідальність комерційних банків за прорахунки у формуванні власного кредитного портфеля. Тож нині вони уникають інертних, цілковито залежних від державного бюджету позичальників, надаючи перевагу динамічнішим колективним та приватним підприємствам.

- За організаційно-правовою формою господарювання позичальники — це здебільшого акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та колективні підприємства.

- Щодо видів кредитів, які надають комерційні банки, то серед них останнім часом домінують кредити у плинну діяльність. Питома вага позичок, які спрямовуються при цьому в експортно-імпортні та у внутрішньоторгівельні операції неухильно зменшується. Щодо кредитів у інвестиційну діяльність, то скорочення їх обсягу, безумовно, не відповідає стратегічному завданню модернізації вітчизняної економіки. Вексельне кредитування перебуває на відносно стабільному, однак — на низькому рівні. Порівняно швидкими темпами розвивається овер-драфт, проте його питома вага поки що незначна. Щодо факторингових операцій і операцій РЕПО, то ці види кредитів у нашій країні практично нерозвинуті.

- Намітилися зміни у структурі кредитів за напрямками економічної діяльності позичальників: нині зменшується питома вага кредитів, наданих для проведення торговельних операцій, натомість зростає частка кредитів, наданих сільському господарству. І при цьому, слід згадати, що однією з основних ознак економічного поживлення у будь-якій країні є збільшення грошових (у тому числі кредитних) надходжень у будівництво, транспорт і зв'язок. Розподіл кредитів комерційних банків України за галузями економіки свідчить про протилежну тенденцію. Але зростання кредитів сільському господарству, на мою думку, є позитивним зрушенням і може стати важливим чинником розвитку агропромислового комплексу.

- Серед секторів економіки, які отримують кредитні ресурси, домінують нефінансовий сектор і домашні господарства. В інші сектори, зокрема — у фінансовий небанківський та в некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства, кредитні ресурси комерційних банків практично не надходять.

- Розподіл кредитних ресурсів за регіонами дуже нерівномірний. У цьому плані лідирують м. Київ і Київська область, їх частка у загальному кредитному потоці держави становить від 38 до майже 48 %. Значна частка кредитів припадає на області Придніпровського регіону (14,5-18,6), Донецького та Східного регіонів становила 17,5% (відповідно 8,2 і 9,3%). У Південному регіоні значення даного показника близько 9,5%. Зростання (на 0,8%) спостерігалось лише в Одеській області. Кредитні ресурси областей Подільського (1,7%) та Карпатського регіонів (5%) теж знижуються. На Поліссі спостерігається протилежна ситуація: даний показник в деяких областях має навіть від'ємне значення (у Рівненській і Чернігівській відповідно – 0,9 та –0,4%) [2, 25].

Зауважимо, що зростання, як правило, спостерігається в індустріальних областях, у великих бізнесових (фінансових, інвестиційних, інноваційних) центрах. За умов планової економіки такий дисбаланс у розподілі ресурсів, очевидно, був би швидко врегульований державою. Однак адміністративно-командне управління не веде до прогресу. В умовах конкурентної економіки державі слід було б подбати про економічні методи вирішення проблеми залучення кредитних ресурсів комерційних банків у, як кажуть, депресивні регіони країни.

- Зміни у структурі кредитних ресурсів на міжбанківському ринку в основному пов'язані зі зменшенням питомої ваги кредитів НБУ (рефінансування), що є, безумовно, позитивним явищем,

адже воно за своєю економічною суттю мало чим відрізняється від грошової емісії та зі збільшенням обсягу кредитів, які комерційні банки надають один одному. Зазначимо, що частка валютних міжбанківських кредитів також стабільно зростає.

• Щодо динаміки насиченості кредитними ресурсами української економіки за останні 10 років, то слід зазначити, що відношення обсягу наданих кредитів до ВВП після досягнення перших ознак макроекономічної стабілізації, поступово, але неухильно зростає. Це означає, що нині питома вага кредитних ресурсів в економіці збільшується і відбувається це в умовах зростання реального ВВП, стабілізації курсу гривні та відносно помірних темпів інфляції.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що кредит відіграє значну роль у формуванні ринкової економіки України, оскільки він сприяє розвитку дрібних приватних підприємств, стимулює розвиток майже усіх галузей нашої економіки, а також через систему грошово-кредитної політики впливає на стабілізацію та ефективне функціонування кредитного та грошового ринків, а отже допомагає подолати кризові явища в економіці України.

Але, ведучи мову про подальший розвиток кредитування в Україні, актуальними на сьогодні є проблеми:

1. Розширення асортименту кредитних послуг, вирішення якої безпосередньо пов'язане із необхідністю ґрунтовної розробки відповідних напрямів кредитної політики, адекватної потребам тих клієнтів, на обслуговування яких спрямовує свою діяльність комерційний банк [3, 414.].

2. Вдосконалення і поліпшення якості кредитного портфеля банку відповідно до стандартів оцінки фінансово-господарської діяльності позичальників шляхом обмеження кредитних взаємовідносин із менш надійними клієнтами та розширення із суб'єктами господарювання, функціонування яких на ринку має позитивні тенденції змін показників, що оцінюють їхню роботу.

3. Збільшення частки довгострокових кредитів при одночасному зменшенні ризику несвочасного повернення коштів позичальниками за допомогою використання та вивчення методів оптимізації кредитного портфеля, які враховують ризик неповернення коштів [1, 15].

4. Оптимізація кредитних вкладень відповідно до регіональних, галузевих, технологічних та інших особливостей діяльності того чи іншого позичальника з урахуванням потенційної ефективності.

Література

1. Вісник НБУ. – 2003.-№1.
2. Вісник НБУ.- 2004.-№1.
3. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. - Київ, 2000.
4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник.- К.: КНЕУ. – 1999.
5. Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібник. – К. Скарби. –2001.
6. Основы банковского менеджмента / Под ред. Лаврушина О.И. – М.: ИНФРА. – 1995.
7. Цисарь И.Ф., Чистов В. П., Лукьянов А.И. Оптимизация финансовых портфелей банков, страховых компаний, пенсионных фондов. – М.: Дело. – 1998.